

ศึกษาศรัทธาในการเจริญสมณะและวิปัสสนากาวนา

A Study of the Faith in Samatha and Vipassana Meditation Cultivation

พระมหานិวัตร กลยาณวฑฒโน

นิสิตระดับปริญญาโท สาขาวิชาวิปัสสนากาวนา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตบวรศึกษาพุทธโฆส นครปฐม

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาศรัทธาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท 2) ศึกษาศรัทธาในการเจริญสมณกาวนา 3) ศึกษาศรัทธาในการเจริญวิปัสสนากาวนา โดยเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพแบบเอกสาร จากการศีกษาพบว่า

ศรัทธาองค์ธรรมเบื้องต้นในการเจริญสมณะและวิปัสสนากาวนา มุ่งเน้นสัทธาญาณสัมปยุต ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญาและกลั่นกรองในการตัดสินใจประเภทกาวนาสัทธา เป็นศรัทธาความเชื่อที่เกิดขึ้นในขณะที่เจริญสมณะและวิปัสสนากาวนา

ในสมณกาวนา ศรัทธาจะโดดเด่นสำหรับบุคคลผู้เป็นสัทธาจาริต ก็มีภูมฐานที่เหมาะสมคืออนุสสติ 6 มี 1) พุทธานุสสติ 2) ธัมมานุสสติ 3) สังฆานุสสติ 4) สีลานุสสติ 5) จาคานุสสติ 6) เทเวตานุสสติ มีผลทำให้สภาวะจิตผ่องใส ไม่ขุ่นมัว สงบ ตั้งมั่น เป็นสมาธิในระดับอุปจารสมาธิ

ในวิปัสสนากาวนา ศรัทธามีลักษณะวางใจปลงใจต่อสภาวะธรรมเฉพาะหน้า เกิดความมุ่งมั่นแน่วแน่งนจิตเดินวิปัสสนาญาณรู้เท่าทันความเป็นไตรลักษณ์ ในรูปของสัทธินทรีย์ในอินทรีย์ 22 ที่เป็นวิปัสสนาภูมิ อารมณ์ของวิปัสสนา ในขณะเดียวกันก็เป็นส่วนหนึ่งของโพธิปักขิยธรรม เครื่องมือแห่งการตรัสรู้ ในรูปของสัทธินทรีย์ในอินทรีย์ 5 และสัทธาพละในพละ 5 ถือเป็นองค์ธรรมนำไปสู่การพัฒนา

เพื่อความพ้นทุกข์

สรุปว่า ศรัทธาในการเจริญสมณะและวิปัสสนากาวนา ถือเป็นศรัทธาภายใน เป็นประเภทกาวนาสัทธา เกิดจากความเชื่อมั่นต่อการมีอยู่ของสภาวะธรรมในขณะที่เจริญกาวนา

คำสำคัญ : ศรัทธา, สมณกาวนา, วิปัสสนากาวนา

Abstract

This thesis was conducted for three objectives: 1) to study faith in Theravada Buddhist Scriptures, 2) to study faith in Samatha Meditation Practice, and 3) to study faith in Vipassana Meditation Practice, by descriptive analysis. From the study it found that:

Faith is the primary Dhamma factor of Samatha and Vipassana Meditation. By focusing on the faith names “Saddhāñāna-sampayutta”, the Bhāvana (mental development), the faith from Samatha and Vipassana meditation practice.

In Samatha, faith clearly appears as Saddhā-carita (faithful temperament), the appropriate practice are six Anussati (rec-

ollections) : 1) Buddhānussati (the Buddha)
2) Dhammānussati (Dhamma) 3) Sāṅgha
(Sangha) 4) Sīlānussati (morality) 5)
Cāgānussati (liberality) and 6) Devatānussati
(deities). Advantageous for non-glooming
of consciousness or peaceful of consciousness.

In Vipassana, faith represents as equanimity. Mind assures at the present confronting natural phenomenon, persist and determines until the getting on Vipassana tracking to know Tilakkhaṇa (the Three Characteristics) in form of Saddhindriya (faith faculty) of twenty two Indriya (faculties) which is Vipassana sense-object: Vipassanabhūmi. At the same time, faith is also an enlightenment equipment, called the Bodhipakkhiya-dhamma manifests as Saddhindriya (confidence) in five Indriya (controlling faculty) and Saddhabala (confidence power) in five Bala (power).

Which is a Dhamma factor leads to the development of being free from sufferings. So, it is the internal faith from meditation practice, the confidence which create from the natural phenomenon while practicing meditation.

Keyword: Faith, Samatha meditation, Vipassana meditation

1. บทนำ

หลังจากที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงเริ่มออกประกาศพระศาสนา พระองค์ทรงสั่งสอนเวไนย

สัตว์ผู้มีอินทรีย์พอที่จะรองรับพระธรรม เพื่อพัฒนา ศักยภาพของจิตให้เป็นอริยจิต มีศรัทธาเชื่อมั่นใน พระรัตนตรัยไม่หวั่นไหว มั่นคง ดังปรากฏในคัมภีร์ พระไตรปิฎกในช่วงปฐมกาลที่จิตของพระอริยบุคคล ขึ้นโสดาบันได้สัมผัส ว่า ธรรมจักขุอันปราศจากธุลี ปราศจากมลทินได้เกิดแก่... ว่า สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความ เกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นทั้งปวง มีความดับไปเป็น ธรรมดา เปรียบเหมือนผ้าขาวสะอาดปราศจาก มลทินควรรับน้ำย้อมได้เป็นอย่างดี (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 4 ข้อ 18 : 25) ... ได้เห็นธรรมแล้ว บรรลุธรรมแล้ว รู้แจ้งธรรมแล้ว หยั่งลงสู่ธรรมแล้ว ข้ามความสงสัยแล้ว ปราศจากความแคลงใจ ถึง ความเป็นผู้แก้แล้ว ไม่ต้องเชื่อผู้อื่นในคำสอนของ พระศาสดา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 4 ข้อ 30 : 37) นี่คือการดับของศรัทธาที่ทางพระพุทธศาสนา มุ่งหวัง เพื่อให้พุทธศาสนิกชนได้เข้าถึง

สำหรับคนสามัญทั่วไปที่ต้องเรียนรู้ด้วยอาศัย คำแนะนำสั่งสอนจากผู้อื่น กระบวนการฝึกอบรม จะเริ่มต้นด้วยความเชื่อในรูปใดรูปหนึ่งก่อน ซึ่ง ทางพระพุทธศาสนาเรียกว่า ศรัทธา ซึ่งอาจเป็น ความเชื่อเพราะพอใจในเหตุผลเบื้องต้นของคำ สอนนั้น และหรือความเชื่อในความมีเหตุผล หรือ ลักษณะอันสมเหตุสมผลน่าไว้วางใจของตัวผู้สอน เอง จากนั้นจึงมีการรับฟังคำสอน การศึกษาอบรม เกิดความเข้าใจเพิ่มพูนขึ้น มองเห็นเหตุผลที่ถูก ต้องด้วยตนเอง ซึ่งเรียกคร่าวๆ ว่า สัมมาทิฏฐิ เมื่อ ความเห็นความเข้าใจเพิ่มพูนและแจ่มแจ้งชัดเจนขึ้น ตามลำดับ ด้วยการลงมือปฏิบัติหรือพิสูจน์ด้วยการเจ ริญกัมมัฏฐาน จนกลายเป็นการรู้การเห็นประจักษ์ กันว่าปัญญาได้เจริญมาถึงขั้นที่เรียกว่า สัมมาญาณ ซึ่งเป็นขั้นตอนที่พ้นจากศรัทธา ความเชื่อ และพ้น จากความเข้าใจด้วยเหตุผล (ทิฏฐิ) ใดๆ ทั้งสิ้น เป็น ขั้นสุดทางและเข้าถึงจุดหมาย คือความหลุดพ้นเป็น

อิสระ ซึ่งเรียกว่า สัมมาวิมุตติ ซึ่งประบวนการอาจปรากฏได้เป็น ศรัทธา --> สัมมาทิฐิ --> สัมมาญาณะ --> สัมมาวิมุตติ ซึ่งแรกเริ่มทีเดียว ปัญญาขึ้นอยู่กับรูปแฝงหรือเป็นตัวประกอบของศรัทธาก่อน แล้วเจริญเป็นตัวเองขึ้นตามลำดับ จนเมื่อถึงขั้นสุดท้ายเป็นสัมมาญาณ ปัญญาจะเด่นชัดบริสุทธิ์เป็นตัวแท้ ส่วนศรัทธาจะไม่เหลืออยู่เลย เพราะถูกปัญญาแทนที่โดยสิ้นเชิง เมื่อถึงขั้นนี้เท่านั้น การตรัสรู้ การบรรลุ หรือการหลุดพ้นจึงมีได้ (พระพรหมคุณาภรณ์ ประยุทธิ์ ประยุตโต, 2557 : 558-559)

ขั้นตอนตามลำดับกระบวนการธรรม จะเห็นว่า การเสวนากับสัตบุรุษหรือความมีกัลยาณมิตร นำไปสู่การได้สัทธธรรม คือคำสอนแนะนำชี้แจงต่างๆ โดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้าง เมื่อธรรมคือหลักความจริง หรือหลักแห่งความดีงามที่แสดงนั้นเป็นจริง หรือดีงามจริง หรือแสดงได้ดีมีเหตุผล ผู้รับฟังก็เกิดศรัทธา (เสวนาสัตบุรุษหรือมีกัลยาณมิตร --> สัทธธรรม --> ศรัทธา) ซึ่งเมื่อมาถึงจุด ก็ถือว่ามาถึงจุดสำคัญในกระบวนการศึกษา หรือความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม คือ จุดเชื่อมต่อกองประกอบภายนอก หรือปัจจัยทางสังคม เข้าสู่องค์ประกอบภายใน หรือปัจจัยภายในตัวบุคคล ตามหลักนั้น ท่านว่าองค์ประกอบภายนอกคือ ปรโตโฆสะ (ในที่นี้ได้แก่ ความมีกัลยาณมิตร) ล้วนๆ ส่งผลได้ถึงศรัทธา จบลงเพียงแค่นี้ก็ยกย่องสัมมาทิฐิเท่านั้น จากนั้นต้องหาทางเชื่อมโยงให้ก้าวเข้าสู่องค์ประกอบภายใน หรือปัจจัยภายในตัวบุคคล คือโยนิโสมนสิการ โดยปลูกโยนิโสมนสิการให้มีขึ้น และมารับช่วงทำงานต่อไป ซึ่งโยนิโสมนสิการนี้จะสามารถนำไปสู่โลกุตระสัมมาทิฐิ บรรลุจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนาหรือการศึกษาที่แท้ได้

พระพุทธศาสนาเห็นว่าศรัทธาเป็นองค์ธรรมที่มีความสำคัญเป็นอันดับแรก และแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องศรัทธาในพระพุทธศาสนามีความเป็นเอกลักษณ์

เฉพาะที่โดดเด่น และเพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ชัดเจนในเรื่องศรัทธาในพระพุทธศาสนา ซึ่งเมื่อมาถึงจุดสำคัญในกระบวนการศึกษา เพื่อความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม ที่รับจากจุดศรัทธาอันเป็นองค์ประกอบภายนอกหรือปัจจัยทางสังคมอันเกิดจากครูอาจารย์ หรือวิปัสณาจารย์ เข้าสู่ศรัทธาอันเป็นองค์ธรรมภายในจิต เป็นองค์ประกอบภายในหรือปัจจัยภายในตัวบุคคลนั้นๆ มารับช่วงทำงานต่อไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อนำหลักธรรมหรือองค์ธรรมแห่งศรัทธามาใช้ในภาคลงมือปฏิบัติทั้งในส่วนของสมถะและวิปัสสนา เพราะที่ผ่านมายังไม่ปรากฏการศึกษาเกี่ยวกับศรัทธาในส่วนของภาวนาสัทธาทิที่ใช้เพื่อเป็นบาทฐานหรือเป็นองค์ธรรมครอบคลุมในการปฏิบัติกัมมัฏฐานทั้ง 2 ด้านคือสมถะและวิปัสสนา จึงทำให้ผู้วิจัยใคร่ศึกษาศรัทธาในด้านต่างๆ ให้ครบถ้วน อันจะช่วยให้ทราบความมุ่งหมายของศรัทธาที่แท้จริงในทางพระพุทธศาสนา เพื่อใช้เป็นบาทฐาน เป็นองค์ธรรมในการเจริญพระกัมมัฏฐานทั้งในส่วนของสมถะและวิปัสสนาภาวนาได้ชัดเจนขึ้นตามลำดับ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อศึกษาศรัทธาในคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาท
- 2) เพื่อศึกษาศรัทธาในการเจริญสมถภาวนา
- 3) เพื่อศึกษาศรัทธาในการเจริญวิปัสสนาภาวนา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ศึกษารวบรวมข้อมูลจากหลักฐานชั้นปฐมภูมิ คือพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อรรถกถา ภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ชุด 91 เล่ม วิสุทธิมรรคภาษาไทย และชั้นทุติยภูมิ คือ เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูล สรุปวิเคราะห์ เรียบเรียงบรรยายผลการศึกษาเชิงพรรณนา

4. ผลการวิจัย

ศรัทธาหมายถึง ความเชื่อ ซึ่งมีความแตกต่างจากศรัทธาในความหมายโดยทั่วไป ในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทได้แสดงศรัทธาไว้ 2 อย่าง คือ 1) สัทธานุสสัมปยุต ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา จะเน้นหนักมากไปทางการอุทิศทุ่มเท เน้นหนักไปทางอารมณ์ และมีความเป็นอัตวิสัยสูง ที่เชื่อด้วยอารมณ์ เชื่อด้วยการตัดสินใจของตนเอง เป็นสำคัญ และ 2) สัทธานุสวิปปยุต ศรัทธาที่ไม่ประกอบด้วยปัญญา ความเชื่อที่ยังยึดติดกับตัวบุคคลไม่เกี่ยวกับเหตุผล เป็นศรัทธาที่ปิดกั้นปัญญา

ความสำคัญของศรัทธาในฐานะต่างๆ โดยเป็นธรรมเกิดก่อนมีส่วนสำคัญในการส่งเสริมสนับสนุนกุศลธรรมข้ออื่นๆ ให้ขับเคลื่อนไปในแนวทางที่พึงประสงค์คือเกิดปัญญา สภาวธรรมที่เกิดร่วมศรัทธาหรือเป็นส่วนหนึ่งขององค์ธรรมต่างๆ ไม่ว่าจะเป็น:-

- 1) อินทรีย์ 5
- 2) พละ 5
- 3) เสขพละ 5
- 4) สัมปรายิกัตถสังวัตตนิกธรรม 4
- 5) เวสาร์ชกรณธรรม 5
- 6) วัชฌิ หรือ อารยวัชฌิ 5
- 7) สปัจริยธรรม 8
- 8) อริยทรัพย์ 7
- 9) องค์ของผู้กระทำความเพียร 5
- 10) สมชีวิตรธรรม 4
- 11) จรณะ 15
- 12) เสขปฏิบัติ 4
- 13) อุบาสกธรรม 5
- 14) หลักพิจารณาเรื่องความเชื่อในกาลามสูตร

ซึ่งเมื่อสังเกตจะเห็นว่าแต่ละองค์ธรรมทั้งหมดจะมีศรัทธาเป็นองค์นำเป็นเบื้องต้น และมีปัญญา

เป็นเบื้องต้น คือมีศรัทธาเป็นองค์ธรรมเบื้องต้นอันนำไปสู่การพัฒนาสู่ปัญญานั้นเอง

ในช่วงเบื้องต้นศรัทธานำไปสู่ความเจริญโดยทางโลกียะ มุ่งถึงความเชื่อมั่นในศักยภาพของตนเอง ในทางเบื้องต้นมุ่งสู่ทางโลกุตระ โดยเป็นตัวกระตุ้นให้มีการขวนขวายในการฟังพระธรรมเทศนา หรือเชื่อมั่นในองค์จนเกิดศรัทธาแก่กล้าขึ้น เมื่อมีความเชื่อมั่นความรู้ความเข้าใจดีแล้วก็ลงมืออย่างจริงจังตามศรัทธานั้น จะทำให้เกิดการพัฒนาทางปัญญายิ่งขึ้นจนพ้นจากทุกข์ ศรัทธาจึงเป็นธรรมในฐานะสร้างพลัง สามารถทุ่มเททั้งร่างกายและจิตใจ อุทิศเรี่ยวแรงกำลังให้แก่งานนั้น เป็นธรรมให้เกิดความสงบเย็น มีความศรัทธาตั้งลงในพระรัตนตรัย ทำให้บุคคลมีจิตที่อ่อนโยนเชื่อมั่นในการประกอบกุศลธรรม เช่นการทำบุญ ให้ทาน รักษาศีลอย่างมั่นคง และเจริญสมาธิพัฒนาปัญญาด้วยการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนาภาวนา

ศรัทธาสามารถแยกออกเป็น 2 ประเภท (วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม, 2553 : 3-12) คือ

- 1) ปกติศรัทธา ความเชื่อในเรื่องของ ทาน สีล อย่างสามัญของชนทั้งหลาย
- 2) ภาวนาสัทธา ศรัทธาในการเจริญสมณภาวนา และวิปัสสนาภาวนา

ปกติศรัทธา ความเชื่อในเรื่องของ ทาน สีล ภาวนาอย่างสามัญของชนทั้งหลาย โดยปกติซึ่งศรัทธาชนิดนี้ยังไม่แรงกล้า เพราะอกุศลธรรมยังสามารถทำให้ศรัทธาเสื่อมไปได้โดยง่าย เป็นกุศลสามัญของมนุษย์ทั้งหลายที่เป็นไปโดยปกติ แต่ก็ต้องอาศัยศรัทธาเป็นผู้ปกครองในการรับอารมณ์นั้น ถ้าปราศจากศรัทธาเป็นผู้ปกครองแล้ว ทานกุศล สีลกุศล ก็ไม่สามารถที่จะทำได้ จิตจะตกลงไปในฝ่ายอกุศลซึ่งปกติศรัทธาถือเป็นจุดกระบวนการแห่งความเชื่อเป็นจุดเชื่อมต่อกับองค์ประกอบภายนอก

หรือปัจจัยทางสังคม เป็นการเตรียมพื้นฐานแห่งความเชื่อที่นำสู่ความเชื่อภายในตัวบุคคล อันเป็นปัจจัยแห่งความเชื่อภายในต่อศักยภาพตัวเอง ต่อสภาวะธรรมอันจะส่งผลต่อการปฏิบัติภาวนา ปกติศรัทธาสามารถแสดงได้ดังปรากฏในจังกีสสูตร (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 13 ข้อ 432-433 : 542) ว่า

“...สร้างศรัทธาในภิกษุเช่นนั้นอย่างมั่นคง จึงเกิดศรัทธาแล้วเข้าไปหา เมื่อเข้าไปหา ย่อมนั่งใกล้ เมื่อ นั่งใกล้ ย่อมเงยโศตลง เขาเงยโศตลงแล้วฟังธรรม อยู่ ย่อมทรงจำธรรม พิจารณาเนื้อความแห่งธรรม ที่ทรงจำไว้แล้ว เมื่อพิจารณาเนื้อความอยู่ ธรรมทั้งหลายย่อมควรแก่การเพ่งพินิจ ...

จากพระสูตรนี้สามารถเขียนให้ดูง่ายขึ้น ดังนี้
สร้างศรัทธา => เกิดศรัทธา => เข้าไปหา => ย่อมนั่งใกล้ => เงยโศตลง => ฟังธรรม => ทรงจำธรรม => พิจารณาเนื้อความแห่งธรรม => ธรรมทั้งหลายควรแก่การเพ่งพินิจ

จะเห็นได้ว่า นี่คือการกระบวนการสร้างศรัทธา ซึ่งถือเป็นปกติศรัทธาที่ปรากฏในพระสูตร ถือเป็นการเตรียมความพร้อมเพื่อที่จะพัฒนาศรัทธาที่เป็นกระบวนการว่า การเสวนากับสัตบุรุษหรือความมีกัลยาณมิตร นำไปสู่การได้สดับธรรม คือคำสอนแนะนำชี้แจงต่างๆ โดยตรงบ้าง โดยอ้อมบ้าง เมื่อธรรมคือหลักความจริง หรือหลักแห่งความดีงามที่แสดงนั้นเป็นจริง หรือดีงามจริง หรือแสดงได้ดีมีเหตุผล ผู้รับฟังก็เกิดศรัทธา (เสวนาสัตบุรุษหรือมีกัลยาณมิตร --> สดับธรรม --> ศรัทธา) ซึ่งเมื่อมาถึงจุด ก็ถือว่ามาถึงจุดสำคัญในกระบวนการศึกษาหรือความก้าวหน้าในการปฏิบัติธรรม คือ จุดเชื่อมต่อกองค์ประกอบภายนอก หรือปัจจัยทางสังคม เข้าสู่องค์ประกอบภายใน หรือปัจจัยภายในตัวบุคคล ตามหลักนั้น ท่านว่า องค์ประกอบภายนอกคือ ปรโตโมสะ (ในที่นี้ได้แก่ ความมีกัลยาณมิตร)

ล้วนๆ ส่งผลได้ถึง ศรัทธา จบลงเพียงแค่วิถีปฏิบัติสมาธิเท่านั้น

ภาวนาสัทธา ศรัทธาในการเจริญสมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนา ถ้าศรัทธาของบุคคลไม่แรงกล้า ก็ไม่อาจสามารถที่จะไปเจริญพระกัมมัฏฐานภาวนาสัทธาที่ถือเป็นความเชื่อในเรื่องของการปฏิบัติสมถภาวนาที่เนื่องมาจากกัมมัฏฐานต่างๆ มีอานาปานสติ เป็นต้นนี้ เป็นศรัทธาชนิดแรงกล้าและแนบแน่นในจิตใจมาก สมถภาวนาสัทธานั้น ออกุศลจะทำให้ศรัทธาเสื่อมไปได้โดยยาก ภาวนาสัทธาถือเป็นความเชื่อต่อพระปัญญาตรัสรู้ดีของพระพุทธเจ้าด้วยอำนาจการเจริญกรรมฐาน เมื่อเห็นและเชื่อมั่นดังนี้แล้วปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวทางของพระพุทธเจ้า จนมีความก้าวหน้าในญาณเป็นลำดับจนกระทั่งถึงขั้นปัจจุเวกขณญาณ ได้ตีแผ่ดำรงแห่งพระธรรมอย่างแท้จริงแล้วจึงได้เกิดความเชื่อความเลื่อมใสอย่างหนักแน่น มั่นคง ไม่หวั่นไหวถือว่าสามารถปิดกั้นอบายภูมิต่างได้

ซึ่งภาวนาสัทธาเกิดจากการเชื่อมโยงก้าวข้ามจากศรัทธาอันเป็นจุดเชื่อมต่อกองค์ประกอบภายนอก หรือปัจจัยทางสังคม เข้าสู่องค์ประกอบภายใน หรือปัจจัยภายในตัวบุคคล คือโยนิโสมนสิการ โดยปลูกโยนิโสมนสิการให้มีขึ้น และมารับช่วงทำงานต่อไป ซึ่งโยนิโสมนสิการนี้จะสามารถนำไปสู่โลกุตระสัมมาทิฐิ บรรลุจุดหมายสูงสุดของพุทธศาสนา หรือการศึกษาที่แท้ได้ดังปรากฏในจังกีสสูตร ว่า

“... เมื่อธรรมควรแก่การเพ่งพินิจมีอยู่ ฉันทะย่อมเกิด เกิดฉันทะแล้ว ย่อมอุตสาหะ ครั้นอุตสาหะแล้วย่อมพิจารณา ครั้นพิจารณาแล้ว ย่อมตั้งความเพียร เธอตั้งความเพียรแล้ว ย่อมทำปรมัตถสัจจะให้แจ้งด้วยกาย และเห็นชัดปรมัตถสัจจะนั้นด้วยปัญญา การปฏิบัติ เจริญ ทำให้มากซึ่งธรรมเหล่านั้น ชื่อว่า

เป็นการบรรลุสัจจะ..

จากพระสูตรนี้สามารถเขียนให้ดูง่ายขึ้น ดังนี้
ธรรมทั้งหลายควรแก่การเพ่งพินิจ => ฉันทะ
=> อุตสาหะ => พิจารณา => ตั้งความเพียร =>
ทำให้แจ้งด้วยกาย => เห็นให้ชัดด้วยปัญญา

จะเห็นได้ว่า เมื่อเกิดศรัทธาคือการมีสัมมา
ทิฐิแล้ว ศรัทธาทำให้บุคคลมีวิริยะคือความเพียร
พยายาม มีสติคือสติปัฏฐาน 4 กำหนดรู้ตามสภาวะ
มีสติตั้งมั่น ในการปฏิบัติสมณะและวิปัสสนาด้วย
ความไม่ประมาท จะเกิดปัญญารู้แจ้งในสัจจธรรม
และหลุดพ้นได้ ตามรูปแบบกระบวนการ การพัฒนา
ศรัทธาสู่การหลุดพ้นที่ปรากฏในจังกีสสูตร

ในการเจริญสมณะและวิปัสสนาภาวนา ศรัทธา
จะมีองค์ธรรมและลักษณะของศรัทธาที่แตกต่างกัน
มีปรากฏในลักษณะทิจตูกะของศรัทธาเองโดยแยก
ได้เป็น 2 ชุดคือ โดยแยกเป็น 2 ชุดได้ดังนี้

**ลักษณะทิจตูกะของศรัทธาที่เหมาะสมกับการ
เจริญสมณภาวนา คือ**

สททหนลกขณา มีความเชื่อ เป็น ลักษณะ
ปสาทนรสา มีอันยังสัมปยุตตธรรม ให้ผ่องใส
เป็นกิจ

อกาลุสสิยปจฺจุปฺภูจฺจนา มีการไม่ขุ่นมัว เป็นผล
หรือ

สทฺเธยยวตฺถุปฺภูจฺจนา มีวัตถุเป็นที่ตั้งแห่ง
ความเชื่อ เป็นผล

ในคัมภีร์อรรถกถาธรรมสังคณี อภิธรรมปิฎก
เล่ม 75/326-328 และมีลิตทปัญหา (กรมศิลปากร,
2516 : 114-117) ได้กล่าวลักษณะของศรัทธาใน
การเจริญสมณภาวนาว่า ที่มีลักษณะทำจิตให้เลื่อมใส
ให้ผ่องใส ศรัทธาลักษณะเช่นนี้เมื่อเกิดขึ้นแล้วย่อม
กำจัดนิวรณ์ ย่อมขับไล่นิวรณ์ให้ออกไปจากจิต จิตใจ
ที่ปราศจากนิวรณ์ย่อมมีความผ่องใส ไม่มีความขุ่นมัว
ด้วยกิเลส เมื่อจะให้ทานก็ดี รักษาศีลก็ดี ฟังธรรมก็ดี

เจริญภาวนาก็ดี จิตย่อมมีความผ่องใสนั่นเอง ศรัทธา
ในลักษณะนี้เปรียบเหมือนแก้วมณีที่ทำให้ใส ดังพระ
นาคนเสนได้เปรียบเทียบให้พระยามิลินท์ฟังว่า

มหาราชะ พระเจ้าจักรพรรดิเสด็จพระราชดำเนิน
ทางไกล พร้อมด้วยจตุรงคเสนาต้องข้ามแม่น้ำน้อย
ไป น้ำในแม่น้ำน้อยนั้น ย่อมขุ่นไปด้วยข้าง ม้า รถ
พลเดินเท้า เมื่อพระเจ้าจักรพรรดิเสด็จข้ามไปแล้ว
ได้ตรัสสั่งพวกอำมาตย์ว่า “จงนำน้ำดื่มมาเราจะดื่ม”

แก้วมณีสำหรับทำน้ำให้ใส ของพระเจ้า
จักรพรรดินั้นมีอยู่ พวกอำมาตย์รับพระราชโองการ
แล้ว ก็นำแก้วมณีนั้นไปกดลงในน้ำ พอวางแก้วมณี
นั้นลงไปใต้น้ำ สาหร่าย จอก แหนทั้งหลายก็หาย
ไป โคลนตมก็จมลงไป น้ำก็ใสไม่ขุ่นมัว พวกอำมาตย์
ก็ตักน้ำนั้นไปถวายพระเจ้าจักรพรรดิ กราบทูลว่า
“เชิญเสวยเถิด พระเจ้าข้า”

น้ำที่ไม่ขุ่นมัวฉันใด ก็ควรเห็นจิต ฉะนั้น พวก
อำมาตย์ ฉันทใด ก็ควรเห็นพระโยคาวจร ฉันทนั้น
สาหร่าย จอก แหน โคลนตมนั้น ฉันทใด ก็ควรเห็น
กิเลส ฉันทนั้น แก้วมณีอันทำน้ำให้ใส ฉันทใด ก็ควรเห็น
ศรัทธา ฉันทนั้น

ฉะนั้น พอวางแก้วมณีอันทำน้ำให้ใสลงไปในน้ำ
สาหร่ายจอกแหนทั้งหลายก็หายไป โคลนตมก็จมลงไป น้ำ
ก็ใสไม่ขุ่นมัว ฉันทใด เมื่อศรัทธาเกิดขึ้นก็ข่มนิวรณ์ไว้
ทำให้จิตผ่องใส ไม่ขุ่นมัวจากความพอใจในรูปสว
เสียงเพราะ กลิ่นหอม รสอร่อย สัมผัสระหว่างเพศ
การไม่ชอบใจ ฟุ้งซ่าน ง่วงและสงสัย ฉันทนั้น อย่าง
นี้แหละเรียกว่า ศรัทธามีความผ่องใส เป็นลักษณะ
ขอลถวายพระพร

จะเห็นได้ว่า ในส่วนของเจริญสมณภาวนา เมื่อ
ผู้มีลักษณะของศรัทธาที่มุ่งเจริญสมณกัมมัฏฐาน
ในคัมภีร์พระไตรปิฎกจะปรากฏโดดเด่นทางความ
ประพลิตที่เป็นพื้นเพของจิต อันเป็นสถานที่จิตชอบ
ท่องเที่ยว หรือเป็นอารมณ์ที่ชอบท่องเที่ยวของจิต

เรียกว่า จริต 6 ในส่วนของสัทธาจริต ซึ่งเป็นการ
คัดอุปนิสัยของผู้ปฏิบัติที่เหมาะสมสำหรับการเจริญ
สมถภาวนา โดยกัมมัญฐานที่เหมาะสมแก่คนสัทธา
จริต ได้แก่ อนุสสติ 6 (พระพุทธโฆสเถระ, 2554 :
181) คือ :-

1) พุธานุสสติ ระลึกถึงพระสัมมาสัมพุทธเจ้า
และพิจารณาองค์คุณของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็น
อารมณ์

2) อัมมานุสสติ ระลึกถึงพระธรรมและพิจารณา
องค์คุณของพระธรรมเป็นอารมณ์

3) สังฆานุสสติ ระลึกถึงพระสงฆ์และพิจารณา
องค์คุณของพระสงฆ์เป็นอารมณ์

4) สีลานุสสติ ระลึกพิจารณาศีลของตนที่ได้
ประพฤติไม่ต่างพร้อย หรือความเป็นปกติแห่งจิต
ของตนที่มั่นคง ตั้งมั่น เป็นปกติ

5) จาคานุสสติ ระลึกถึงทานที่ตนได้บริจาค
พิจารณาคุณธรรมคือ ความเผื่อแผ่เสียสละที่มีใน
ตนเป็นอารมณ์ หรือพิจารณาการสละอารมณ์ การ
ปล่อยวางอารมณ์ได้

6) เทวตานุสสติ ระลึกถึงเทวดา คือพิจารณาถึง
องค์ธรรมของตน ในส่วนของhiri โอตตปปะ อันเป็น
องค์ธรรมของเทวดาทั้งหลาย

ทำการเจริญอนุสสติ 6 ที่เหมาะแก่บุคคลผู้เจริญ
สมถภาวนา จนเป็นเหตุทำให้จิตเกิดความตั้งมั่น สงบ
เป็นสมาธิในระดับอุปปจารสมาธิ อันเป็นพื้นฐานให้
เกิดอารมณ์ฌาน ปรากฏสูงสุดในส่วนของรูปฌาน
4 หรือสมาบัติ 8 อันถือเป็นเป้าหมายสูงสุดของการ
เจริญสมถภาวนา

**ลักษณะที่จตุกกะของศรัทธาที่เหมาะสมกับการ
เจริญวิปัสสนาภาวนา คือ**

โอบกปนลกขณา มีความไว้วางใจ เป็นลักษณะ
ปกขุนทณรสามิ การแล่นไปข้างหน้า เป็นกิจ
อธิมุตตปจจุปฏฐานา ว่า มีการน้อมใจเชื่อ

(ตัดสินใจ) เป็นผล หรือ

สทถมมสวนาทิสิตาปัตติยงคปทฏฐานา มีโสดา
ปัตติยงคะ มีสัทธัมมสวณะ เป็นต้น เป็นผล

ศรัทธาที่มีลักษณะวางใจ มุ่งสู่อารมณ์ที่กำหนด
เฉพาะหน้า ได้แก่ จงใจพระโยคาวจร ผู้หยั่งลงสู่
ความเพียร ผู้เจริญวิปัสสนาภาวนา ผู้กำลังปฏิบัติ
กัมมัญฐานอยู่ ให้เป็นผู้มองเห็น เปิกบาน ให้ได้เข้า
ถึงคุณธรรมพิเศษที่เป็นทางสายกลาง เพื่อจะเป็น
แนวทางนำไปสู่การบรรลุวิมุตติธรรมขั้นสูงคือ
พระอรหัตผลเป็นที่สุด ศรัทธาในลักษณะนี้เกิดขึ้น
เมื่อเห็นสภาวธรรมที่ปรากฏในขณะปฏิบัติ มีความ
วางใจ ปลงใจ เชื่อมั่นต่อสิ่งที่จิตเข้าไปสัมผัส จนเกิด
การเข้าไปกำหนดโดยความเป็นปรมาัตถธรรมทั้งส่วน
ของรูปและนาม

เมื่อนำองค์ธรรมแห่งศรัทธามาเป็นเครื่องมือ
แห่งการเจริญวิปัสสนา โดยยกสมถภาวนามาเป็น
บาทฐาน สามารถนำสมถภาวนามาปฏิบัติก่อนจน
เกิดผลคืออารมณ์ฌานแล้วยกขึ้นสู่วิปัสสนา หรือ
ปฏิบัติวิปัสสนาก่อนหรือปฏิบัติพร้อมๆ เสริมกันไป
หรือจะเป็นการปฏิบัติวิปัสสนาล้วน ดังมีปรากฏใน
คัมภีร์ 4 วิธี คือ :-

วิธีที่ 1 สมถบุพพังคมวิปัสสนาภาวนา การเจริญ
วิปัสสนาโดยมีสมถนำหน้า

วิธีที่ 2 วิปัสสนาบุพพังคมสมถภาวนา การเจริญ
สมถะ โดยมีวิปัสสนาหน้า

วิธีที่ 3 สมถวิปัสสนายุกนทธภาวนา เป็นการ
เจริญวิปัสสนากับสมถะควบคู่กันไป

วิธีที่ 4 อัมมุตถัจจวิคคหิตมานัส เป็นการเจริญ
วิปัสสนาล้วน

ในส่วนศรัทธาจากการเจริญสติปัฏฐาน 4 จน
เกิดปัญญารู้แจ้งในรูปนามตามความเป็นจริง ที่เรียก
ว่า วิปัสสนานั้น ศรัทธาจะปรากฏโดดเด่นในรูปของ
อินทริย์ 5 ในส่วนของสัทธินทริย์ และพละ 5 ในส่วน

ของสัทธาพละ โดยลักษณะของศรัทธาในการเจริญวิปัสสนา จะมีลักษณะของความวางใจ ปลงใจต่อสภาวะธรรมที่ปรากฏเฉพาะหน้าจนทำให้เกิดความมุ่งมั่น แน่วแน่ต่อสภาวะธรรมนั้นๆ (ปกขนทรสา = แล่นไปข้างหน้า) จนจิตสามารถเดินวิปัสสนาญาณรู้เท่าทันต่อสภาวะธรรมนั้นๆ อันเป็นลักษณะของศรัทธาในการเจริญวิปัสสนาภาวนา ซึ่งในส่วนที่เป็นวิปัสสนาภูมิ อันเป็นอารมณ์ของวิปัสสนามีปรากฏเป็นสัทธินทรีย์ในอินทรีย์ 22 เป็นสัทธาเจตสิก 1 ในโสภณสาธารณเจตสิก 19 ดวง ซึ่งเป็นสาธารณะเจตสิกที่ต้องเกิดกับจิตที่ดีทั้งหมด ต้องเกิดทุกครั้งทั้ง 19 ดวงที่จิตฝ่ายดีเกิด แต่ด้วยเป็นสัทธินทรีย์ สัทธาเจตสิกจึงปรากฏโดดเด่นกว่าเจตสิกที่เหลือ

ในส่วนที่เป็นโพธิปักยธรรม อันเป็นเครื่องมือหรือคุณเครื่องแห่งการตรัสรู้มีปรากฏเป็นสัทธินทรีย์ ในอินทรีย์ 5 และสัทธาพละ ในพละ 5 ซึ่งถือว่าเป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งใน 37 ประการ จะขาดองค์ธรรมใดองค์ธรรมหนึ่งไม่ได้

แนวทางแห่งการปฏิบัติวิปัสสนาภาวนาในส่วนของอินทรีย์ 5 กับพละ 5 ในภาคลงมือปฏิบัติมีจุดสังเกตเปรียบด้วยตุ้ปลา คือเมื่อจิตเห็นสภาวะธรรมที่ปรากฏโดดเด่นขึ้นมาเปรียบด้วยการเห็นตัวปลา มีความมั่นใจว่านั่นคือปลา นี่คือนิยามของสัทธินทรีย์ มีความเชื่อมั่นว่านั่นคืออะไร ส่วนการตามดูปลาที่กำลังแหวกว่ายในตุ้ปลาท่านเปรียบด้วยสัทธาพละ มีความเชื่อมั่นและเกิดกำลังที่จะตามดูปลาที่เคลื่อนไหว ซึ่งในส่วนของอินทรีย์เหมือนการเห็นภาพปลาที่เป็นเหมือนภาพนิ่ง ส่วนพละเหมือนการเคลื่อนไหวของปลาซึ่งเป็นภาพนิ่งหลายๆ ภาพรวมกันจนเกิดเป็นภาพเคลื่อนไหว (นางวรวิชากรย์ พุ่มสฤษฏ์, 2554 : 91-93)

ศรัทธาจึงถือเป็นองค์ธรรมหนึ่งที่สำคัญอันนำไปสู่การพัฒนาเพื่อความพ้นทุกข์ ดังปรากฏมีพุทธ

บริษัทในครั้งพุทธกาลที่มีปัญหาที่เกิดจากศรัทธา มีฐานจิตที่ประกอบด้วยศรัทธาเป็นเบื้องต้น และเป็นศรัทธาที่ถูกตั้งตามหลักพระพุทธศาสนา เป็นเหตุปัจจัยทำให้จิตหลุดพ้นจากความทุกข์ จนบรรลุถึงความ เป็นพระอริยบุคคล ประเภทสัทธานุสारी ผู้มีศรัทธาแรงกล้าหรือผู้แรงกล้าด้วยศรัทธา และสัทธาวิมุต ผู้หลุดพ้นด้วยศรัทธา และได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะเป็นผู้เลิศในด้านที่มีองค์ธรรมคือศรัทธาเป็นเบื้องต้น ทั้งในส่วนของภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกาในครั้งพุทธกาล ดังปรากฏในคัมภีร์มีพระวัคคลี เลิศกว่าพวกภิกษุผู้พ้นจากกิเลสได้ด้วยศรัทธา พระรัฐฐपाल เลิศกว่าพวกภิกษุผู้บวชด้วยศรัทธา พระสิงคาลมาตาเถรี เลิศกว่าพวกภิกษุณีสาวิกาสู้พ้นจากกิเลสได้ด้วยศรัทธา หมอชีวกโกมารภัจจ์ เลิศกว่าพวกอุบาสกผู้เลื่อมใสในบุคคล นางกาดิยานี เลิศกว่าพวกอุบาสิกาผู้เลื่อมใสอย่างแน่นแฟ้น

5. บทสรุป

องค์ธรรมแห่งศรัทธาเมื่อนำมาประกอบในการเจริญภาวนา ที่ถือว่าเป็นภาวนาสัทธา เป็นศรัทธา นำไปสู่ปัญญาขั้นสูงสุดในส่วนของภาวนามยปัญญา องค์ธรรมของศรัทธาจึงเป็นไปในส่วนของสัทธานุญาณ สัมปยุต ศรัทธาที่ประกอบด้วยปัญญา เป็นความเชื่อที่เน้นหนักไปทางเหตุผล มีความเป็นภาวะวิสัยสูง ใกล้ชิดกับความจริงมาก และมีการใช้ปัญญาเป็นฐานรองรับ เป็นความเชื่อที่เชื่อด้วยปัญญารู้จริง ด้วยการตัดสินใจบนหลักการหรือหลักธรรมมีเหตุผล เชื่อที่ไม่ยึดติดกับบุคคล เป็นศรัทธาที่เป็นสื่อ นำสู่ปัญญา ถือเป็นศรัทธาที่มุ่งหมายในทางพระพุทธศาสนา เพราะสามารถพัฒนาคนให้เป็นอริยะได้จริง เพราะศรัทธาถือเป็นคุณสมบัติประการหนึ่งของพระอริยบุคคลคือ โสดาบัน เป็นศรัทธาที่เชื่อตรงต่อความเป็นจริง กฎแห่งเหตุ มีความมั่นคงแน่วแน่ เป็นศรัทธาที่ดำเนิน

อยู่ในกรอบของปัญญา ในขณะที่เดียวกันก็ส่งเสริมปัญญาไปพร้อม ๆ กัน อันเกิดจากการเจริญพระกัมมัฏฐานทั้งในส่วนของสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา

ข้อเสนอแนะ

ในการศึกษาเรื่อง ศรัทธาในการเจริญสมถะและวิปัสสนาภาวนา ผู้ศึกษามุ่งประเด็นศึกษาเฉพาะ “ศรัทธา” ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท และ “ศรัทธา” ในการเจริญสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา ซึ่งถือว่าเป็นการนำองค์ธรรมคือศรัทธามาใช้เพื่อเป้าหมายสูงสุดในทางพระพุทธศาสนาคือการนำมาใช้เป็นบาทฐานแห่งการเข้าถึงความพ้นทุกข์คือพระนิพพาน อันเป็นแก่นสูงสุด ซึ่งศรัทธาจึงถือว่าเป็นองค์ธรรมอย่างหนึ่งในการเจริญสมถภาวนาและวิปัสสนาภาวนา โดยมีข้อเสนอแนะดังนี้

ข้อเสนอแนะในการนำผลการศึกษานำไปใช้

1) ควรทำความเข้าใจเรื่อง “ศรัทธา” ที่ปรากฏในทางคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท กับศรัทธาที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อทั่วไปมีจุดมุ่งหมาย และขอบเขตที่ต่างกันโดยในทางพระพุทธศาสนา มุ่งเน้นสัทธาญาณ

สัมปยุต คือความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญาเท่านั้น

2) ในขณะที่กำลังเจริญสมถภาวนาหรือวิปัสสนาภาวนา ผู้ปฏิบัติมักคิดว่าการเกิดศรัทธาเลื่อมใสในตัวครู อาจารย์ หรือพระวิปัสสนาจารย์ นั้นคือลักษณะของศรัทธาในการเจริญกัมมัฏฐาน แต่แท้จริงแล้วเป็นแค่เพียงถือเป็นปกติศรัทธา ซึ่งศรัทธาในขณะที่ปฏิบัติหรือภาวนาสัทธา เป็นความเชื่อในขณะที่ปฏิบัติธรรมคือ การวางจิต วางใจ วางความเชื่อมั่นที่จิตแน่วแน่ มุ่งตรงต่อสภาวะธรรมทั้งรูปธรรมนามธรรมที่ปรากฏแก่จิตในขณะนั้น ๆ นั้นจึงได้ชื่อว่า เป็นศรัทธาในการเจริญสมถภาวนา และวิปัสสนาภาวนา

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

จากการศึกษา “ศรัทธา” ในการเจริญสมถะและวิปัสสนาภาวนา ยังมีองค์ธรรมอีกหลายประการที่มีความสัมพันธ์และเกี่ยวเนื่อง ฉะนั้นผู้วิจัยเห็นว่าหลายแนวคิด หลายประเด็นที่น่าสนใจ ควรนำไปศึกษาวิจัยในหัวข้อต่อไป

1) ควรศึกษาเปรียบเทียบศรัทธาที่ปรากฏในคัมภีร์เถรวาทกับมหายาน
2) ควรศึกษาศรัทธาเพื่อเป้าหมายสูงสุดของศาสนาที่เป็นเทวนิยมและอเทวนิยม

บรรณานุกรม

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2539.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2541.
พระพุทธโฆสเถระ. คัมภีร์วิสุทธิมรรค. แปลและเรียบเรียงโดย สมเด็จพระพุทธปาโมกข์ (อาจ อาสภมหาเถร). พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง จำกัด, 2547.

กรมศิลปากร. มลีนทปัทมา. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์, 2516.

วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม. คู่มือปฏิบัติ สมถวิปัสสนากัมมัฏฐาน 5 สาย. นครปฐม: บริษัท เพชรเกษม พรินต์ติ้ง จำกัด, 2553.

นางวรวิภากรีย์ พุ่มสฤษฎ์. การศึกษาวิธีการสอนวิปัสสนากัมมัฏฐานของพระปลัดชัชวาล ชินสโ (ศิริมหา).วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต. (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2554.